

УДК 340.12:123.1:342.7(477)+342.5(477)

Р. М. Мінченко

СУСПІЛЬНА СВОБОДА І ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УКРАЇНІ

Суспільна свобода є необхідною умовою відродження і розвитку в Україні громадянського суспільства, неузурпованого тоталітарною державною владою, де широкий загальний має брати участь у виробленні правил співжиття і тим самим впливатиме на становлення і розвиток демократії та подальший розвиток вільної, правомірної поведінки людини. Громадянське суспільство в умовах радянського політичного режиму, як слушно зазначає В.М. Литвин, у цілому фактично повністю поглиналося державою, «було атомізованим, розрізненим і роз'єднаним політично та психологічно, нездатним діяти спільно, усвідомлено та скоординовано. А значить, ефективно протистояти негативним процесам і тенденціям, що наростали в економіці, політиці та інших сферах» [1]. Проте слід зазначити, що нині в пострадянських країнах, коли мірилом успіху людини головним чином розглядаються гроші, матеріальний добробут, і це підтримується державою, суспільство обов'язково буде «атомізованим, розрізненим і роз'єднаним політично та психологічно». А за цих умов без держави, яка, безумовно, повинна мати людський вимір у суспільстві, буде війна індивідів проти всіх – індивідів, суспільства в цілому, держави.

Відомо, що людська поведінка обумовлена і суспільними матеріальними потребами, і духовно-творчою суттю соціальної природи окремої людини, яка завжди живиться сумнівами та запереченнями. Звідси, суспільна свобода пов'язана і з розвитком суспільства в цілому, що не дозволяє порушувати царину законної особистої свободи і розвитком творчої (духовної) природи людини, з її бажанням діяти у власних цілях, не залежно від їх співвідношення до суспільної мети.

Суспільство є передумовою становлення держави, формування демократичних цінностей, правової культури, що впливає, зокрема, на політичну і правову свідомість як пересічних громадян держави, так і державних службовців, які безпосередньо реалізують функції державної влади, її цілі, тобто її якість. Державна влада виконує врешті-решт лише певні владні обов'язки щодо забезпечення, зокрема, суспільної свободи, задоволення людських потреб і інтересів і завжди має нести відповідальність перед тими, хто її обрав. «Влада, – наголошує Президент України В.А. Ющенко, – не привілей, а відповідальність» [2].

У процесі свого розвитку суспільство виробляє засоби (в тому числі і юридичні), які захищають незалежність людини від сваволі іншого, але за його (іншого) присутності, водночас обмежуючи свободу неправомірної поведінки людини [3, с. 37-38]. Тим самим категорія суспільної свободи, що органічно пов'язана з владою, як наголошує академік НАН України Ю.С. Шемшученко, «може розглядатися тільки у контексті з категорією соціальної відповідальності» [4, с. 109-127].

Відомо, що демократична політична культура, яка обов'язково пов'язана з усвідомленням цінностей суспільної цілості, свободи тощо, – це продукт роз-

витку суспільства не одного дня, і вона починає ефективно впливати на суспільну свідомість тільки після свого формування, процесу, який може тривати дуже великий проміжок часу. У більшості країн розвиненої демократії цей процес тривав майже століття, поки проблеми демократії, прав людини і гуманізму стали визначальними.

Думається, що права людини є основним змістом суспільної свободи і сучасної державної політики. Тому і захист прав людини це, по суті, захист суспільної свободи. Саме тому проблема становлення політичної культури, передусім усвідомлення сутності свободи, завжди була серцевиною суспільних трансформацій. Лише після її вирішення суспільство могло ефективно розпочинати встановлення контролю над державною владою, що покликана виховувати політичні сили, які стають господарями власної долі, здатними не тільки боротися з явищами тоталітаризму, але й вирішувати проблеми власного виживання. Слушно зазначає всесвітньо відомий російський філософ О. П'ятигорський, що «тоталітаризм – справжній історичний феномен, до того ж в історії феноменально рідкий. Але можуть виникнути різні нові форми, у тому числі сильніше за тоталітаризм» [5]. Тоталітаризм і його різновиди спрямовані, по суті, на обмеження людської свободи, яка в її онтологічному, епістемологічному і ціннісному вимірах – є найгострішою проблемою сучасної цивілізації та підґрунтям багатьох сучасних культурних, соціальних і політичних проблем.

Українське суспільство в процесі своєї демократичної трансформації, наголошує Президент України В. А. Ющенко, «обрало демократичний курс як головну мотивацію людей» [5]. Йдеться передусім про створення в Україні таких політичного режиму і юридичного порядку, які ґрунтувалися б на засадах соціально орієнтованого ринкового господарства, принципі балансу розмежування та взаємодії приватно- і публічно-правових засад суспільного ладу, які, по суті, мають сприяти встановленню і забезпеченню суспільної свободи. Згідно з історичними закономірностями суспільно-політичного розвитку, як слушно зазначає Прем'єр-міністр України В. Ф. Янукович, «поступове дозрівання ринкової системи в економіці завжди було передумовою і водночас каталізатором становлення демократичних форм правління» [6]. Саме це, як видається, і є певною передумовою забезпечення оптимального співвідношення між свободою волі індивіда та юридичною рівністю людей, їхніми правами, обов'язками та відповідальністю, суттю суспільної свободи [7, с. 11].

Виступаючи 5 листопада 2005 з радіозверненням до українського народу, Президент України В. А. Ющенко, зокрема, зазначив: «Думаю, головним надбанням 2005 року стала свобода. А головною зміною у владних коридорах стало усвідомлення того, що вона повинна чути своїх громадян. І звітувати перед ними за кожен свій крок» [8]. «Свобода, – як наголошував Президент України В. А. Ющенко, – об'єднала Україну, і ця свобода призначена для кожного» [9]. Україні, говорить Президент України, «потрібна Конституція свобод, які реально виконуються». Безумовно, йдеться про всіх, у тому числі і представників державної влади.

Якщо в державно упорядженому суспільстві державний вплив на суспільний організм не буде приведений у відповідність до реальних можливостей ос-

таннього, де державне регулювання, зокрема співвідношення між свободою правомірної поведінки окремої людини та юридичною рівністю всіх людей, має бути засноване на моральних засадах, не можна говорити про соціальний прогрес даного суспільства. Свобода, по суті, – це моральний вибір, який сприяє розвитку гідності особистості та є головною складовою системи засобів соціального, у тому числі юридичного, регулювання, що відображає існуючий рівень духовного і матеріального, зокрема соціально-економічного, розвитку даного суспільства.

У міру поглиблення суспільної кризи, наслідком чого буде посилення некерованості суспільства, його прогресивні сили мають постати перед дилемою: або подальший розвиток цієї кризи, що обов'язково призведе країну до голоду, анархії, розвалу країни, або власне самообмеження суспільної свободи. У разі ігнорування зазначеної дилеми на користь суспільної свободи в даному суспільстві визріватиме добре відомий в історії соціальний ефект, типу парадокса свободи, суть якого полягає в тому, що свобода здатна себе скасовувати, якщо вона не обмежена [10, с. 605-608]. Тобто, зокрема, політична та економічна свободи певного народу можуть бути скасовані самим народом, котрий для захисту «свободи» і «справедливості», як це не парадоксально, вимагатиме в який уже раз посиленої влади, «твердої руки», влади «тирана».

Свобода може розглядатися, зокрема, як атрибут та критерій соціальної ефективності діяльності держави, чинне право якої має «сприяти належному забезпеченню та захисту прав і свобод людини і громадянина, становленню повноцінних інституцій громадянського суспільства» [11, с. 27]. Звідси правова система будь-якого державно упорядженого суспільства має закріплювати життєво важливі не тільки для представників державної влади, а й для всього суспільства вимоги, передусім моралі, яка обумовлює всі засади цього суспільства. Не можна визначити сутність, зокрема, державної політики і чинного права без врахування взаємозв'язку політичних і юридичних норм з принципами та нормами моралі, з моральною свідомістю суспільства в цілому, з його культурою, зокрема політичною і правовою [12, с. 1-16]. Сьогодні державна політика в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства, як певне соціальне явище, що органічно пов'язане з іншими, передусім з правом, має бути моральною, спрямованою на забезпечення суспільної свободи і справедливості. «Між політикою і мораллю, – зазначає В. М. Литвин, – існує діалектичний зв'язок... Моральні поняття – добро, справедливість, чесність, порядність – завжди, в усі часи, характеризують політичну діяльність влади, держави, партій, політиків... Політика, не підкріплена моральністю, приречена на поразку» [13].

За всі часи і умови свобода розглядалися людьми як необхідна передумова вільного розвитку суспільства, соціальна цінність, за яку можна віддати і своє життя. Невипадково А. Малишко писав: «Хто за свободу вийшов проти смерті, тому немає смерті на Землі!» Саме тому, проблема взаємозв'язку моралі, права, свободи, справедливості й демократії належить до важливих методологічних проблем, зокрема юридичної науки.

Це зумовлює потребу методологічного і теоретичного юридичного аналізу

проблеми сутності суспільної свободи і справедливості, зокрема визначення їх ролі в плані забезпечення демократичної трансформації українського суспільства, апробовані результати якого (аналізу) можуть бути використані в процесі розробки стратегії державотворення і юридичного нормотворення в Україні. Аналіз закономірностей суспільної свободи і справедливості, демократичної держави і права був розпочатий ще в працях Платона, Аристотеля, Т. Гоббса і Д. Локка, І. Канта і Г. Гегеля. Сьогодні ці дослідження продовжуються в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема С. Алексеєва, Р. Арона, Ж. Бержея, Г. Василевича, Ф. Гаєка, А. Зайця, Ж. Зіллера, М. Козюбри, Е. Кузьміна, Д. Ллойда, А. Мельвіля, В. Нерсесянца, Л. Нудненко, М. Орзіха, П. Рабіновича, В. Розіна, Дж. Ролза, В. Селіванова, В. Сіренка, О. Скрипнюка, Ю. Тодики, А. Токвіля, М. Фрідмена, К. Хессе, М. Цвіка, В. Цветкова, В. Чіркїна, Ю. Шемшученка та ін. Проте і сьогодні розуміння і тлумачення свободи, справедливості, демократії, державної влади, взаємозв'язків між ними неоднозначні, не визначені межі зазначених явищ у сучасному суспільстві стосовно людини.

Безумовно, така теоретична неоднозначність породжує певні труднощі як у практиці демократичної трансформації українського суспільства, зокрема в процесі реалізації юридичних норм його Основного Закону, так і здійсненні зовнішньої діяльності української держави.

У даній статті автор буде намагатися проаналізувати процеси демократизації українського суспільства, у тому числі державної влади, через призму їх гуманізації, через людський вимір сучасних політичної і правової культур, що мають сприяти розвиткові, зокрема, суспільної свободи і справедливості як основи державного устрою і суспільного ладу України. Лише це, на думку автора, має сформувати суспільну свідомість прогресивного характеру і надати соціальному, зокрема правовому, прогресу в Україні демократичної спрямованості.

Слід зазначити, що юридична форма суспільних відносин, незважаючи на всю свою важливість і специфічність, не охоплює сутність і зміст, зокрема, права, свободи, справедливості, державної влади і демократії. Ця форма також органічно пов'язана з іншими соціальними явищами та процесами і завжди певним чином, через певні аспекти відбиває загальні соціальні закономірності, соціальні потреби й інтереси. Слушно зазначають відомі українські правники, професори В. Д. Бабкін і Ю. С. Шемшученко: «Право не є адекватним поняттям закону. Сучасне праворозуміння синтезує теоретично значущі моменти різних напрямів (психологічного, нормативного, соціологічного тощо). Такий творчий пошук став можливим в умовах зближення теорії права, філософії і соціології права» [14, с. 8].

З методологічної точки зору дослідження закономірностей права і держави передбачає аналіз не тільки політичних і юридичних, а й загальносоціологічних аспектів, які тією чи іншою мірою обумовлюють необхідність пізнання даних об'єктів наукового дослідження. Нині, у процесі демократичної трансформації українського суспільства, дедалі більше загострюється громадська увага на необхідності вивчення не тільки нормативно-належного в державній

діяльності, а й загальносоціального, обумовленого потребами, насамперед, державної організації соціальної взаємодії. Йдеться про необхідність вивчення не тільки всіх аспектів, сторін права і держави та їх взаємодії, а також взаємодії з іншими соціальними явищами. Безумовно, це вимагає інтеграції можливостей всіх відомих на даний час підходів і методів пізнання закономірностей соціальної організації і управління.

Одним із предметів пізнання сучасного порівняльного правознавства в умовах демократичного суспільства є закономірності взаємозв'язку демократії і суспільної свободи. Як зазначає президент Академії правових наук України, академік НАН України В. Я. Тацій, порівняльне правознавство нині «поступово стає необхідним елементом всебічного дослідження будь-якої юридичної проблематики, обов'язковим критерієм її обґрунтованості й належної якості» [15, с. 17]. Інший відомий український вчений, проф. В.В. Цветков підкреслював, що «надзвичайно важлива для теорії і практики демократії проблема взаємозв'язку демократії і свободи. Історичний досвід підтверджує, що свобода може успішно розвиватися, поглиблюватися і розширяться лише у лоні демократії, що буттям свободи є демократія, що рівень демократизму, досягнутий суспільством, визначає і сутність свободи цього суспільства та його членів. У свою чергу, свобода не є зліпком демократії. Вона лише активний стимул демократії».

Демократизм суспільства передусім характеризується відносинами між державою і громадянином... Посилення правових основ у взаємовідносинах держави і громадянина є невід'ємною частиною процесу подальшого розвитку демократії» [16, с. 9].

Відомо, що поняття «свобода», без якого, по суті, не існує поняття «демократія», є багатомірним за своїм призначенням інтелектуальним продуктом. Воно відбиває різні ознаки і властивості природної і соціальної, зокрема юридичної, взаємодії людини. У цьому розумінні можна виокремлювати такі загальні значення структури свободи, як внутрішній стан людини, її внутрішню свободу і її зовнішню свободу, або здатність зовнішнього самовизначення, яке обмежується певним законодавством. І в першому, і в другому значеннях поняття свободи всі люди від природи принципово рівні, хоча, безумовно, у реальному громадянському і політичному житті існують суттєві відмінності. Тобто буттям дійсної свободи є такі суспільний лад і державний устрій, де державою ухвалюються закони, що не шкодять законним інтересам людини, суспільства в цілому.

Проте демократія, що передбачає розвинені ринкові відносини, – це не свавілля, а передусім суспільний порядок, який забезпечується насамперед державою як певною політичною формою влади. І це відбувається не просто на підставі «кількісно нового» законодавства, що спрямоване на регулювання відносин свободи, а законодавства, котре було б адекватним сучасним історичним реаліям, зокрема незалежної України. Зазначене законодавство має, зокрема, регулювати відносини наступності [17 с. 22] легалізованої державної влади як передумови керуваності країною. Як відомо, наступність нерозривно пов'язана з феноменом

соціального прогресу, який передусім передбачає зберігання і розвиток того доброго, що було в минулому і оформлено як певні знання. Слушно зазначають В. Д. Бабкін і І. Б. Усенко: «Елементи істинного знання зберігаються та переходять з минулого в сучасне та майбутнє як в процесі пізнання... так і інтерпретації результатів пізнання» [18, с. 22] «Демократія, – наголошує Прем'єр-міністр України В. Ф. Янукович, – потребує порядку – як в політиці, так і в економіці» [19], цілості суспільства. Це й обумовлює активну роль Президента України. Сьогодні, за умов політичної реформи і відповідно до статті 102 чинної Конституції України Президент України є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілості України, додержання норм її Основного Закону, прав і свобод людини і громадянина.

Як відомо, для демократичних країн властиве основоположне місце конституції в системі юридичних нормативних актів. Відповідно до цієї системи і створюються юридичні механізми втілення положень конституції в щоденну політичну і юридичну практику. Насамперед йдеться про дії державної влади, які набувають тим самим юридичного характеру, реалізуючи, зокрема, політичну функцію Основного Закону [20, с. 51-54]. Відомо, що державній владі будь-якого суспільства властиві такі характерні риси, як захист громадян держави, так і їх пригнічення [21, с. 208]. Демократична держава відрізняється від тоталітарної передусім наявністю конституційних норм гуманістичної спрямованості (наприклад, норм, спрямованих на захист прав і свобод людини) [22, с. 85-89], що сприяє передусім здійсненню народовладдя в країні.

Конституція України, визначаючи народ носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, закладає фундамент для розбудови такого типу політичної системи, коли всі політичні відносини й інститути мають спрямувати свою діяльність на децентралізацію державної влади, гарантування права українського народу на участь в державному управлінні, забезпечення верховенства тих рішень і норм, які приймаються відповідно до конституції вищим органом народного представництва, прийняття найважливіших рішень щодо політичного курсу держави всіма громадянами.

Функціонування і зміцнення демократії в суспільстві, а отже, розвиток суспільної свободи мають завжди відбуватися на засадах правової культури, яка, до речі, передбачає повагу до легітимної державної влади і чинного права. Демократична трансформація українського суспільства в цілому, як і держави зокрема, має здійснюватися, насамперед, згідно з нормами чинної Конституції України і обов'язково на основі перевірених наукових рекомендацій. Сьогодні проблема демократичної трансформації українського суспільства є однією з фундаментальних проблем розвитку України як незалежної, суверенної, вільної країни, але вона, на жаль, і досі не вирішена національною наукою, зокрема юридичною. І донині не проаналізовані сутність і зміст цієї проблеми в гуманітарному аспекті, не зроблений її ґрунтовний науковий аналіз. Це стосується наукових досліджень не тільки в Україні, а й в інших пострадянських країнах. Тому, як видається, важко нині розробити державну стратегію руху, зокрема, України, у тому числі стратегію державотворення і юридичного нор-

мотворення, спрямованих, зокрема, на встановлення і захист громадянських і політичних свобод у суспільстві. Зазначене зумовлює нагальну потребу загальноно теоретичного юридичного аналізу проблеми сутності демократичної трансформації українського суспільства, зокрема його державної влади, у плані її людського виміру.

Сьогодні вітчизняна юридична наука має стати ефективним засобом вирішення проблеми демократичної трансформації українського суспільства, основним методологічно обґрунтованим науковим інструментом забезпечення нових технологій процесів національних державотворення і юридичного нормотворення [24, с. 10-18]. Відомо, що стан розвитку юридичної науки будь-якого державно упорядженого суспільства, особливо в умовах трансформації, залежить не тільки від чіткого визначення її об'єкта (предмета) пізнання, а й від обраної нею методологічної бази [25, с. 88]. Проникання будь-якої науки в глибину істини предмета, який вивчається, великою мірою пов'язане передусім з рівнем розвитку її методологічної основи. Методологічна оснащеність науки, точність методів наукових досліджень допомагає дослідникам відшукувати нові шляхи пізнання процесів і явищ, що досліджуються, їх адекватного відображення в системі наукових знань. Можна нагадати думку великого І. В. Гете, яку він висловив щодо питання методів пізнання. «Зміст без методу веде, – писав він, – до фантазерства, метод без змісту – до пустого мудрування» [26, с. 151].

Невипадково методологія юридичного пізнання належить нині до фундаментальних проблем вітчизняної юридичної науки [27, с. 10-18]. Як видається, пошук об'єктивної істини реальних соціальних, у тому числі державно-владних і політико-юридичних, процесів в Україні має спиратися на найкращі здобутки, зокрема, українських і російських правників, а також загальносвітовий досвід юриспруденції. Головне сучасний, абсолютно необхідний, конструктивно-критичний аналіз історії права і держави, у тому числі радянських, як і руху радянської юридичної науки, слід проводити, безумовно, з урахуванням стану конкретно-історичних матеріальних і духовних умов становлення і функціонування державно упорядженого суспільства, зокрема радянського.

У створенні сьогочасних і творчому переосмисленні колишніх, у минулому здобутих юридичних знань сучасна методологічна база вітчизняної юриспруденції має передусім відбивати закономірності соціального прогресу, який завжди не тільки становить суперечливий рух, а й має людський вимір. Бо соціальний прогрес це певний розвиток суспільних відносин, їх різноманітних форм організації, у тому числі державної, що (прогрес), по суті, неможливий без суспільної свободи, без розвитку людини, яка становить і основу, і головну причину цього розвитку [28, с. 393].

Сьогодні, після того як минуло майже шістнадцять років незалежності України, ми, на жаль, продовжуємо спостерігати глибоку суперечність між потребою переходу в країні до демократичного соціально-економічного та суспільно-політичного, правового устрою життя, тобто формування вільного українського суспільства, і реальною можливістю сприяння такому переходу з боку існу-

ючих суспільно-політичних систем, зокрема успадкованої від колишнього СРСР державної влади. Слушним, як видається, у даному контексті є визначення влади, яке дає проф. Л. Г. Іонін. «Влада, – пише він, – це здатність володаряючого реалізувати свою волю відносно оточуючих, найбільш виразно вона виявляється стосовно маси» [29, с. 4]. Модель влади, що закріплена в чинній Конституції України, як довела суспільна практика, є неефективною нині для українського суспільства, вимагає певної зміни, орієнтованої передусім на людину як системоутворюючий чинник будь-якого суспільства, у тому числі й українського. Незважаючи на конституційну норму, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, влада продовжує вважати себе єдиним джерелом вироблення державних рішень. І ситуація не змінилася, коли модель державної влади була закладена новою редакцією Конституції України. «Влада, – за думкою Президента України В. А. Ющенко, – захопилась перетягуванням повноважень. Ми опинилися у стані дисбалансу, відсутності надійної системи стримувань і противаг. Відтак владні механізми необхідно серйозно вдосконалювати» [30]. Слушно, як видається, зазначає проф. В. Б. Авер'янов, що «державна влада у демократичній країні – це аж ніяк не тільки реалізація правомочностей, що зобов'язують громадян, а й виконання державними органами чітко визначених обов'язків перед громадянами, за що ці органи, їх посадові особи мають нести чітко визначену юридичну відповідальність» [31, с. 149, 54].

Звичайно, йдеться і про «успадковані» від радянського політичного режиму світогляд і суспільну свідомість, у тому числі політичну та правову, що є важливими складовими політичної і правової культур і відображають інтереси певних соціальних сил. Зазначені культури, покликані сприяти реалізації суспільних, зокрема публічних, потреб, і не тільки за допомогою нових політичної і правової систем, які мають бути створені в Україні в процесі сучасної політичної реформи, що, до речі, по-різному сприймається існуючими в Україні соціальними силами і ефективність функціонування яких (систем) має бути пов'язана передусім з реалізацією реальних потреб і інтересів людини, її прав і свобод, а й за допомогою формування індивідуальної, у тому числі правової, свідомості. На жаль, норми вітчизняного чинного права, у тому числі й конституційного, спрямовані на встановлення і підтримку принципу і режиму законності в суспільстві, на теперішній час за своїми сутністю і змістом не відповідають, як видається, сучасним потребам побудови демократичної, правової, соціальної держави, де має бути конституційне гарантування суспільної свободи і справедливості, взаємозв'язку держави і громадянського суспільства, органів державної влади і органів місцевого самоврядування, що характеризує цілість демократичного державно упорядженого суспільства, тощо [33, с. 38-44; 1-19]. «В нашому суспільстві, – зазначає академік НАН України Ю. С. Шемшученко, – спостерігається глибокий розрив між конституційними нормами, що проголошують людський вимір права та держави, та реальними суспільними відносинами, станом відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (ст. 3 Конституції України)» [34]. Окрім зазначеного, чинна Конституція України не містить норм, які були б спрямовані на регулювання процесів форму-

вання уряду України та його відставку, здійснення Президентом України своїх конституційних повноважень у сфері зовнішньої політики та національної оборони. Як видається, основна причина політичної кризи, що виникла в Україні, полягає в ігноруванні розробниками конституційних змін фундаментальних принципів класичного конституціоналізму, що передбачає, зокрема, верховенство влади народу над державною владою, тобто конституційне закріплення і гарантування положення, що основним і єдиним її джерелом влади є народ, який має право безпосередньо визначити конституційний устрій у країні. У Конституції України не забезпечено принципу верховенства права (ст. 8), чіткого розподілу владних повноважень тощо.

Тепер, коли в Україні відбувається демократична трансформація суспільних відносин, має йтися передусім про консолідацію суспільства, стабілізацію суспільних відносин [35] і, безумовно, про підвищення ефективності діяльності державної влади. А це – передбачає, зокрема, поглиблення пізнання закономірностей держави і права, їх взаємозв'язку як між собою, так і із суспільством у цілому, де мають бути забезпечені свобода і справедливість. Бо еволюція суспільства, у тому числі його влади, пов'язана завжди з перерозподілом соціальних функцій, серед них і владних, спрямованих на реалізацію законних приватних інтересів людини, взаємодія якої з іншими людьми і визначає, по суті, неполітичне, громадянське суспільство. Останнє можна визначити як певну систему духовних і матеріальних (зокрема, економічних) відносин і умов життя, особливий характер яких «сприяє вільній реалізації приватних інтересів індивідів» [36, с. 11] і водночас відстоює цілісність відповідного соціально-територіального простору, сприяючи його розвитку.

Таким чином, демократичний, правовий розвиток України органічно пов'язаний з рівнем розвиненості суспільної свободи і соціальної справедливості, які є основою соціальної взаємодії будь-якої форми, у тому числі державної. Суспільна свобода і справедливість мають, по суті, забезпечувати кожному особу і суспільство в цілому умовами, які сприяють вільній реалізації їхніх духовних і матеріальних потреб та інтересів. Водночас держава за допомогою, зокрема, чинного права повинна не дозволяти суперечити приватним і публічним потребам і інтересам. Тому подальша демократизація українського державно упорядженого суспільства потребує не тільки сучасних знань сутності і змісту свободи, справедливості й державної влади, а й продовження вивчення закономірностей їх взаємозв'язку і взаємодії, що впливають на рух суспільства, на формування демократичної суспільної свідомості й інтелекту як передумови прийняття державних (і не тільки) рішень.

Автор усвідомлює, що визначена в назві проблема не може бути вирішеною в одній науковій статті, вона (проблема) заслуговує на подальше вивчення. Від того, який ми будемо мати моральний рівень суспільної свідомості, буде залежати не тільки розроблення, а й реалізація державної політики демократичної трансформації українського суспільства, спрямованої на розвиток суспільної свободи і соціальної справедливості, на зростання духовного розвитку українського народу та його матеріального добробуту.

Література

1. Литвин В., Голова Верховної Ради України. Прорив до громадянського суспільства // Голос України. – 2005. – 26 січ.
2. Промова Президента В. Ющенка з нагоди 15-ї річниці незалежності України // Урядовий кур'єр. – 2006. – 29 серп.
3. Погребняк С. Право і свобода: загальнотеоретичні проблеми // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4.
4. Шемшученко Ю.С. Передмова // Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авт.; За ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К., 2007.
5. Кроткова Н.В. «Круглый стол»: «Свобода и ответственность» // Гос. и право. – 2007. – № 3.
6. Широкова С. Философ Александр Пятигорский: «В России уже некому тоталитарно управлять и тоталитарно управляться» // Известия. – 2007. – 19 апр.
7. Україна у світовому інформаційному просторі // Урядовий кур'єр. – 2006. – 17 листоп.
8. Україна у світовому інформаційному просторі // Урядовий кур'єр. – 2006, 17 листоп.
9. Орлова О.В. Гражданское общество как многоуровневая система // Право и политика. – 2007. – № 5.
10. Радіозвернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу 5 листопада 2005 року // Урядовий кур'єр. – 2005. – 8 листоп.
11. Телезвернення Президента Віктора Ющенка до Українського народу з нагоди Дня свободи 22 листопада 2006 року // Урядовий кур'єр. – 2006. – 24 листоп.
12. Платон. Государство // Собр. соч.: В 4 т. – М., 1994. – Т. 3.
13. Поппер К. Открытое общество и его враги. – М., 1992. – Т. 1.
14. Селиванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: Монографія. – К., 2002.
15. Трансформація політики в право: різні традиції та досвід: Матеріали міжнар. конф. / За ред. акад. НАН України, акад. АПрН України В.Я.Тацій. – Х., 2006.
16. Гетьман-П'ятковська І.А. Право та мораль: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
17. Моральна політика як нова цінність української демократії / Володимир Литвин, Голова Верховної Ради України, академік НАН України // Голос України. – 2006. – 18 берез.
18. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – К., 2005. – Вип. 16.
19. Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на сучасному етапі державотворення // Правова держава. – К., 2005. – Вип. 16.
20. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. – К., 2001.
21. Бабкін В.Д., Усенко І.Б. Нарис історії розвитку загальної теорії держави і права, філософії та енциклопедії права // Антологія української юридичної думки: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова) та ін. – Т. 1.
22. Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Упоряд.: В.Д. Бабкін, І.Б. Усенко, Н.М. Пархоменко; Відп. ред. В.Д. Бабкін, І.Б. Усенко. – К., 2002.
23. Замість ефективності – ефективність. Виступ Прем'єр-міністра України Віктора Януковича на розширених зборах Антикризисної коаліції та Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 2006. – 11 листоп.
24. Скрипнюк О.В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. До десятої річниці прийняття Конституції України. – К., 2005.
25. Циппеліус Р. Філософія права. – К., 2000.
26. Орзіх М.П. Человеческое измерение права: доктринальная ретроспектива и современная постановка проблемы // Антологія української юридичної думки: В 10 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 10.
27. Юридична наука незалежної України / Упоряд.: В.Ф. Погорілко, І.Б. Усенко, Н.М. Пархоменко; Відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.Ф. Погорілко. – К., 2005.
28. Орзіх М.П., Крусян А.Р. Сучасний конституціоналізм в Україні. Вступ до українського конституційного права: Монографія. – К., 2006.
29. Матрос А. Основна причина війни Президента з Конституцією // Голос України. – 2007. 5 трав.
30. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – К., 2005. – Вип. 16.

31. Кампо В. Методологія науки // Укр. юрист. – 2006. – № 10.
32. Гете И.В. Избр. филос. произв. – М., 1964.
33. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – Вип. 16.
34. Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на сучасному етапі державотворення // Там само.
35. Бердяев Н.А. Философия свободы // Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
36. Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия // Собр. соч. – Брюссель, 1966. – Т. 8. – (Фототип. изд-е).
37. Ионин Л.Г. Масса и власть сегодня (актуальность Э. Канетти) // Вопр. философии. – 2007. – № 3.
38. Україна у світовому інформаційному просторі // Урядовий кур'єр. – 2006. – 17 листоп.
39. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році» // Урядовий кур'єр. – 2006. – 10 лют.
40. Авер'янов В. Державне управління у змісті предмета адміністративного права // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 2.
41. Авер'янов В., Андрійко О., Полюхович В. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи // Юрид. журн. – 2004. – № 5.
42. Цвік М., Жук Н. Динаміка президентської влади в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 3.
43. Кресіна І. Політична реформа в Україні: здобутки і недоліки // Право України. – 2007. – № 4.
44. Любашиц В.Я., Федоренко Д.В. Модернізація государства и местного самоуправления в России: проблемы теории и истории. Ч. II // Философия права. – 2006. – № 4.
45. Карабін Т.О. Співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: теоретичні і практичні питання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
46. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми філософії права // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1.
47. Підвисоцька Т. Для стабільного розвитку суспільства // Голос України. – 2007. – 30 січ.; Країні, як кисень, сьогодні потрібна стабільність // Урядовий кур'єр. – 2007. – 20 берез.
48. Орлова О.В. Гражданское общество как многоуровневая система // Право и политика. – 2007. – № 5.

УДК 342.92

А. Ф. Крижанівський

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ТРИ ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Правовий порядок у суспільстві функціонує як складний, поліструктурний та багаторівневий феномен, осягнення якого вимагає відповідних (адекватних його природі) наукових підходів, використання всього наявного в юриспруденції методологічного інструментарію і на цій основі – вироблення теоретичних і практичних новацій щодо покращення ситуації в правовій сфері.

Адміністративні правовідносини становлять собою один із найбільших за обсягом і один із найважливіших за значущістю масивів суспільних відносин, правовий порядок у котрих сам по собі є соціальною і правовою цінністю. Немає сумнівів і щодо потужного впливу правопорядку в цій царині на правову впорядкованість у інших правових інститутах, галузях права і правових бло-